

VPRAŠANJA O TURIZMU IN V TURIZMU

Uvodnik v tematski sklop

Turizem je bil v zadnjem času deležen velike pozornosti, predvsem zaradi upada dejavnosti kot posledice pandemije. Tudi sicer so teme s področja turizma zadnjih nekaj let polnile časopise, spletne strani medijev in družbena omrežja. V preteklih sedemdesetih letih se je turizem razvil v pomembno gospodarsko panogo, ki je na globalni ravni pred pandemijo predstavljala vsako deseto zaposlitev. Pandemija je sodobni, z mobilnostjo zaznamovani družbi prinesla nove izzive in postavila pod vprašaj nekatere temeljne kategorije turizma, kot so stik kot dotik na osebni ravni in stik kot del kolektivnega dogajanja skozi srečevanja in dogodke; prostor in doživetje krajin v razmerju med telesnim in virtualnim; bližina in oddaljenost med fizičnim in kulturnim prostorom; okus s poudarkom na zdravi, lokalno pridelani in doma pripravljani hrani ipd. S pojavom drugačnih oblik preživljanja prostega časa domá (angl. *staycation*), dela (angl. *workation*) in izobraževanja (angl. *schoolcation*) se izrisujejo nove meje in prehodi med običajnim in neobičajnim v turizmu. Aktualnost situacije, ki jo je pandemija le še poudarila, je bila temeljno vodilo za tematsko usmeritev številke *Glasnika SED*, ki je pred vami. V njej so obravnavani različni vidiki turizma, vabi pa tudi k prevetritvi pogledov na turizem in spodbuja k več temeljnim etnološkim in antropološkim raziskavam turizma, za katere se zdi, da so v zadnjem desetletju nekoliko uplahnile, morda tudi na račun dominantnih prostorskih in mobilnostnih paradigem, v katerih se turizem kot družbenokulturna praksa izgublja in kjer raba tega pojma postaja bodisi nereflektirana, kot lebdeči označevalec razvoja, sprememb, tokov, gibanj ipd., ali pa je njegovo pojmovanje omejeno na turistično industrijo.

Kljub totalnosti pandemičnega občutja se kaže, da pandemija ni v ospredju znanstvenega prevpraševanja turizma in njegovih praks. Brez dvoma je prinesla spremembe na številnih področjih, ki so jih znanstveniki različnih disciplin vsekakor zaznali, čeprav ne s prispevki, zajetimi v prav tej številki revije. Ob pandemiji tako ne moremo zamahniti z roko in jo označiti za epizodično, pač pa lahko temeljne ugotovitve pričakujemo šele v prihodnosti. Namesto odzivov na s pandemijo zaznamovana se v aktualni številki kažejo odzivi na velika epistemološka, teoretska in deloma tudi nazorska vprašanja. V prvi vrsti odpiramo vprašanje različnih disciplinarnih pristopov k proučevanju turizma, ki vključuje tudi različne metodologije in tehnike proučevanja. Raziskovanje turizma je v svetu in pri nas zgodovinsko zaznamovala t. i. vzajemna ignoranca, oziroma kot se je izrazil

sociolog Julio Aramberri, »vzajemno sprejeto nezanimanje« (Aramberri v Butler 2015: 20) ene znanstvene discipline za delo in ugotovitve druge. Tega vsekakor ne moremo trditi za celotno raziskovanje turizma, pač pa ta ocena velja predvsem za koncepte, ki so skupni različnim disciplinam in se jih zato raziskovalno lotevajo vsaka s svojega vidika.

»Disciplinarna ujetost« raziskovalcev se npr. kaže v šibki zmožnosti integralnega pogleda, v katerem so destinacije prostor srečevanj, oblikovanja novih identitet in praks, kulturnih izmenjav, hkrati pa prostor upravljanja turističnega razvoja, trženja turistične ponudbe, razvoja človeških virov in oblikovanja doživetij. Istočasno se pojavljajo nestrinjanja o tem, kdaj k določenim pojavom v turizmu pristopamo na konceptualni ravni in kdaj jih obravnavamo kot turistične produkte (npr. temačni turizem ali kreativni turizem), kar pogosto postavlja pod vprašaj legitimnost tega ali onega raziskovalnega pristopa. Nadalje lahko v raziskovalnih krogih zaznamo vrednotne opredelitve raziskovalcev do turizma in poslanstva discipline v turizmu, kar opredeljuje pristop do izbranega vprašanja, posledično pa prejucira možne rezultate takšnega raziskovanja. Poleg izpostavljenih omejitev medsebojne ignorance bi lahko izpostavili še eno delitev, in sicer med strokovnimi in znanstvenimi pristopi tako v etnologiji kot v turizmu, ki omejuje zgoraj omenjeni integralni oz. celostni pristop k proučevanju turizma ter potencialno sinergijo inter- in multi-disciplinarnih pristopov.

Kravanja in Rangus v prvem prispevku naslavlja odnos med antropologijo in turizmom prav skozi zgoraj naštete dileme. Za oris stanja predstaviva razvoj antropologije turizma v mednarodnih raziskovalnih krogih predvsem v času po drugi svetovni vojni, ki sta ga zaznamovala začetek množičnega turizma in odločna razvojna paradigma. Avtorja izpostavlja očitke o lahkotnosti in neresnosti raziskovalnega področja, ki so jih bili deležni pionirji (antropološkega) raziskovanja turizma in še danes niso povsem izkoreninjeni. V nadaljevanju izpostavlja ključne teme in jih vzporedi s slovenskim etnološkim in kulturnoantropološkim raziskovanjem turizma, ki ga vsaj na začetku zaznamuje poudarek na vprašanju položaja ljudskokulturnih vsebin v okvirih turističnih prireditev, kasneje pa se temu pridruži prevpraševanje turistifikacije različnih oblik dediščine in vloge etnološke stroke pri tem. Ob tem so bili vzporedno narejeni tudi metodološki nastavki za raziskovanje turizma, ki pa so le deloma zaživel v okvirih projekta ETSEO – 20. stoletje. Avtorja tako v slovenskem etnološkem raziskovanju opredeliva zblíževanje slovenskega etnološkega in

* Boštjan Kravanja, dr. kulturne antropologije, docent, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta bostjan.kravanja@ff.uni-lj.si.

** Marjetka Rangus, dr. politoloških znanosti, izredna profesorica za področje turizma, Univerza v Mariboru, Fakulteta za turizem; marjetka.rangus@um.si.

kulturnoantropološkega raziskovanja z raziskavami lokalnega turističnega razvoja in globalnih turističnih praks ter s posamičnimi vpogledi v vprašanja o vplivih turizma na življenje lokalnih skupnosti, okolje, politike, življenjske stile ipd. od devetdesetih let naprej, ki sta jih zaznamovala t. i. prostorski obrat v antropologiji in posledična mobilnostna paradigma. Te raziskave so se navdihovale pri tujih zgledih in tako vzdrževale stik z mednarodnimi trendi in razpravami v antropologiji. Prispevek ne predstavlja celovite analize etnološkega in kulturnoantropološkega raziskovanja v turizmu, ponuja pa pregledno izhodišče in spodbudo za nadaljnje prevpraševanje raziskovanja turizma tako v etnologiji in kulturni antropologiji kot tudi v drugih disciplinah.

V članku Osebni spomini v turističnih praksah: nostalgija in sakralizacija krajev spomina Trdina in Pušnik problematizirata eno temeljnih predpostavk turističnih študij o razmerju med biti doma in odmikom od doma ter izhajata iz preprostega dejstva, da so turistične prakse postale nekaj običajnega. Avtorici obravnavata izkušnje prostora v odnosu do časa in spominjanja na obiskane turistične destinacije. Skozi poglobljene polstrukturirane intervjuje avtorici prepoznavata in pojasnjujeta ambivalence tovrstnega turističnega »vračanja domov« ali t. i. nostalgичnega turizma. Razdelita jih v tri segmente, v okviru katerih razkrivata ključna protislovja takšnih oblik turizma. Avtorici tako v prispevku presegata vizijo statičnega prostora in se namesto tega posvečata njegovi temporalizaciji. V tem smislu sta kritični do nekaterih prevladujočih pogledov na turizem, ki operirajo s preveč statičnimi kategorijami, in izpostavljata potrebo po proučevanju nestabilnih procesov zamišljanja in konstruiranja doma ter pripadnosti. Tako prispevata k bolj natančnemu razumevanju sodobnih mobilnosti, kot se porajajo v okvirih raznolikih življenjskih stilov in turističnih praks.

Senčar Mrdaković je svojo etnografsko raziskavo izvedel v avstrijski občini St. Leonhard im Pitztal. V svojem članku obravnava vlogo Pitztalskega ledenika za lokalno prebivalstvo in s tem odpira temeljno vprašanje vpliva razvoja turizma na majhno lokalno skupnost ter polarizacije stališč, ki se je razvila glede smeri tamkajšnjega razvoja. Avtor izhaja iz koncepta politične ekologije in prevprašuje porazdelitev moči v kontekstu lokalnega razvoja med različnimi deležniki, pri čemer izpostavlja odnose med zunanjimi in notranjimi akterji ter marginalizacijo in neenakopravnost posameznih skupin v odnosu do vprašanj o nadaljnjem razvoju te smučarske destinacije. Avtor izriše sliko primera turističnega razvoja okolja, ki se na današnji stopnji zrelosti destinacije sooča z ambivalentnimi stališči do ekonomskih in okoljskih učinkov turizma, do razmerja moči med notranjimi in zunanjimi deležniki, do klasične kapitalistične paradigme razvoja in koncepta odrasti, s tem pa tudi do turizma samega.

Vilja Lukan na primeru Koncentracijskega taborišča Ljubelj raziskuje udeležbo prostorov, povezanih s smrtjo,

nasiljem, trpljenjem in katastrofami, v turizmu. Koncept temačnega turizma je za mnoge antropologe vprašljiv, lahko tudi neetičen, vendar avtorica izpostavlja predvsem njegovo izobraževalno moč, posebej v odnosu do mladih. Na podlagi študije odzivov mladih obiskovalcev ugotavlja pomen interpretacije in strokovno pripravljenega vodenja, ki sta lahko za mlade transformativna na področju prepričanj, vrednot in čustev. To se kaže v doživljanju stiske in empatije, pa tudi v hvaležnosti in spoznanjih o povezanosti z zgodovino. Avtorica v svoji raziskavi zagovarja tudi širše pozitivne učinke ponudbe temačnega turizma, predvsem za razvoj prostora (destinacije) in njegove upravljalce, opozori pa tudi na številne možne negativne vplive, ki jih s seboj prinaša to občutljivo polje turistične ponudbe.

Razprava Turistična muzeografija: (ne)komunikativnost muzejskega in turističnega sektorja Aleša Gačnika odpira že dolgo trajajočo razpravo o vlogi muzejev in drugih kulturnih ustanov v turizmu in vidikih upravljanja s tovrstnim turizmom. Gačnik izhaja iz stališča, da so sodobni muzeji ustanove, usmerjene v prihodnost. Kot generatorji kulture, vednosti in znanja naj delujejo v dobro trajnostnega razvoja, hkrati pa morajo biti tudi pobudniki družbenih sprememb in si prizadevati za blagostanje lokalne skupnosti ter vse njene skupine predstavljati enakovredno. Ena od nalog sodobnih muzejev je po avtorjevem mnenju tudi sodelovanje v turizmu, ki za muzeje in kulturne ustanove pomeni vstop na konkurenčni trg turističnih atrakcij, ki primarno sledijo ekonomskemu interesu. Avtor izpostavlja konfliktni odnos med turističnim sektorjem in muzeji in tudi različno dojemanje vloge muzejev v turizmu. Ob številnih primerih dobrih praks nadalje izpostavi pomanjkanje usposobljenosti v obeh sektorjih, npr. za oblikovanje turistične ponudbe, standardizirano in kakovostno turistično vodenje po muzejih, interpretacijo vsebin ter medsektorsko komuniciranje.

V zadnjem prispevku tematskega sklopa se Berložnik Šuler in Gačnik ukvarjata z novim konceptom kreativnega turizma v kontekstu gastronomskih turističnih izkušenj. Avtorja v preglednem članku izvedeta sistematično analizo konceptov kreativnosti in gastronomskega turizma, pri tem pa se omejita na mednarodno produkcijo raziskav, ki so bile objavljene v indeksiranih revijah baze Scopus. Avtorja ocenita, da je takšno raziskovanje še v povojih, hkrati pa identificirata številne priložnosti za razvoj kakovostne turistične izkušnje, ki jih ponuja lokalni, participativni in kulturni značaj kreativnega turizma,

Nabor pričujoče tematske številke kaže, da se etnološka in kulturnoantropološka ter turistična stroka pri nas lotevajo aktualnih vprašanj v turizmu, pri čemer v svoje raziskovanje spretno pretakajo najnovejša spoznanja in ugotovitve iz mednarodnih krogov. Upava tudi, da ta številka predstavlja primer uspešnega meddisciplinskega sodelovanja na izbranim raziskovalnem polju turizma. Gostujoča urednika sva se pri svojem delu soočala z zgoraj omenjenimi uveljavljenimi disciplinskimi omejitvami. Prisiljena sva si bila nastati

viti kritično ogledalo in poskusiti preseči tako delitve kot tudi omenjeno nezanimanje med disciplinami. Na podlagi te izkušnje optimistično vabiva k nadaljnjemu sinergičnemu povezovanju in pogumu v raziskovanju turizma.

Literatura

BUTLER, Richard: The evolution of tourism and tourism research. *Tourism recreation research* 40/1, 2015, 16–27.

